

KÁNTOR ZSOLT (1958) Szarvas

KÁNTOR ZSOLT

Bartusz-Dobosi László: Füstvirágok

Magyar Napló, 2016

A *Füstvirágok* átgondolt koncepció alapján szerveződött kötet. Nemcsak a cigarettázás szinte rítuszerű leírása és a kifújt füst kávéházi (motivikus) jelenléte miatt, mert ezek a dolgok kiemelten fontosak a szerzői én számára, és több írásban benne foglaltatnak, hanem a novellák szereplői, beszédmódja is egymásba illeszthető puzzle-darabokként áll össze organikus tablóképpé. Tehát a történetek szőnyegmintája is összetéveszthetetlen textúrájú. Azoknak a szerzőknek a szellemisége hatja át a könyvet, akikhez íródtak, akiknek ajánlva lett a huszonnégy írásmű: Karinthy Frigyes, Nagy László, Tolnai Ottó, Csegey Dénes, Lázár Ervin, Galsai Pongrác, Tüskés Tibor, Csorba Győző és Bertha Bulcsú. És ezek csak a legismertebb nevek. Mert nincs olyan írás, ahova ne lenne írva név, s ez is jelzi a szerzői világszemlélet hovatarozását, ami már előre leszögezhető, összhangban van az auctor beszédmódjával. (Allegorikusan úgy lehetne fogalmazni, hogy Bartusz-Dobosi tudja, hogy selyemre csak tussal, pergamenre meg „vérrel” [valósággal] illik írni.) Ebből következően az értékszemlélet ki-domborodik, de úgy is aposztrofálhatnánk, hogy bele van szöve a stílusba. S mi ez a probléma, kérdéskör, amit körbejár az írói képzelet? Az Immanuel Kantnak címzett novella árulja el. (Kant is jól illik a névsorba.) Maradjunk-e Königsberg falai között? Virágozzunk ott, ahová ültetett bennünket az Úr? Ahol a gyökereink már tudják az utat a patakhoz?

„Az én világom nem emocionális, hanem intelligibilis világ” – állítja Kant. Tehát intuiciónálisan veszi birtokba a világot, nem a tapasztalatokra fókuszál. A novellák címei erről a leleményesség-központú életfilozófiáról tanúskodnak. A *Prímszámok*, a *Virág utcza 3.*, a *Törzsvendég*, a *Pegazus*, az *igásló*, az *étkezőkocsi*, a *könyvek illata* mind-mind egy valóság-elvonási terápia.

Kant híressé vált megállapítása szerint Leibniz intellektualizálta a jelenségeket, míg Locke szenzualizálta az értelemről fakadó összes fogalmat. Majd Kant megfogalmazza alapvető kifogását mind a racionalizmussal, mind az empirizmussal szemben. Bartusz-Dobosi László is ezt teszi. Távolgáttartása üdítő momentum. Az *étkezőkocsi* és a *Pegazus*, az *igásló* a két kedvence a recenzensnek.

Ízük és sajátos, egyedülálló jellegük van. Állaguk értékálló lelki textúrát sejtet a háttérben. Világképet. A találó jellemrajzok és a párbeszédnek egymásba integrált gondolatok áramköreinek futnak.

Magyarra fordítva ez annyit jelent, hogy fogalmiság nincs szemlélet nélkül, és világnézet sincs a létforma artikulációja nélkül. A gondolat mélyén tehát az a föltevés húzódik meg, hogy a dolgok és a jelenségek nem biztos, hogy olyanok, amilyennek mi látjuk és megfogalmazzuk őket. De ettől még valahogy regisztrálni és katalogizálni kell a világ ügyeit, és a tematizálás maga is önnön keblében hordja az értelmező személyiségjegyeit, hozzáállásának vízjelét. Ez a bölcséleti megközelítés járja át a szövegeket, amittől annyira más a könyv, mint megszokott kánonunk újabb megismert s ünnepelt prózái. Bartusz-Dobosi veretes stílusa nemcsak olvasóbarát, hanem sajátos akusztikája, nyelve van.

A szerző egy realizstikus, ugyanakkor mégis szürreális írói univerzumot teremt. Jó birtokba venni, vérbeli próza. Fehér Béla és Temesi Ferenc jut az eszünkbe róla.

Kik ennek a groteszk és abszurd világnak a profetikus szereplői? Mélyvízyi, a rokonszenves értelmiségi, aki következetesen tud reagálni a sors újfajta kihívásaira a posztmodern korban. Zoltánfi, a káosz rezignált hírnöke, aki nem tudja, mit akar, de a pillanat olykor fölemeli egy-egy jó gondolat erejéig, hogy azután a sötét bugyrok mélységeibe ejtse vissza. Miklós, a láncdohányos illatszakerítő, megszállott töprengő, aki szellemesebb és intelligensebb az átlagnál, mégis depressziós. Sajátosan viszonyul az átlagemberekhez. A kiábrándultság és az apátia azonban csak ideig-óráig uralja le, mindig van valami reményt keltő fejlemény, kiútként felfogott extrém gesztus, ami továbblépésre motiválja. A helyszínek legtöbb esetben nosztalgikus kávéházak, ahol még szabadon áradhat a gondolat és a cigarettafüst. Megoldás, válasz azonban csak egy szavakon túli dimenzióban körvonalazódik.

A konklúzió Kant dilemmája. Maradni Königsbergben egész életünk idejére, és ki sem mozdulni onnan, mert a tapasztalatok ugyanúgy megkeresnek bennünket egy helyben, mint másutt? Vagy menni, kimozdulni, hajszolni az újdonságpszichó-

zist, és le sem állni egészen az utolsó lélegzetvételeig? A válasz: mindenkinek önmagát kell ismernie. Lehet jó út mind a kettő. Mert a hit, a morál, a kegyelem és a törvény, vagy egyszerűbben szólva: a boldogulás kritériumai egyetemesek.

A feleségének ajánlott írás, a *Néhány oszlop* úgy katartikus, hogy közben mai. Sőt több, ebben az esetben az írás élni tanít. Nem csak gondolkodni. Nem billen el az érzelem–intellektualitás egyensúly egyik végletbe sem. Van benne önkritika, s ez távolságtartással párosul, hajszálpontos méretarányosság érvényesül: alkotói distancia.

A kávéházi füst és az írásművészet összefügg, azaz alkotókedv nélkül az egész munka semmit

nem ér. A kellékek a mentalitás gravírozódását is látják. Mint a lélek körgyűrűi a kivágott fatörzs karkáin, a sorok között ott a sors.

Bartusz-Dobosi László könyve is bizonyítja, hogy senki sem különálló sziget, ahogy Ámosz Oz írta a *Hogyan gyógyítsuk a fanatikus?* című regényében. Inkább félsziget-létben él minden szellemi ember. Egyszerre tartozik a kontinenshez, a földhöz és az óceánhoz, a vízhez és az éghez. Kötődik a családdhoz, a nemzeti tradíciókhoz, a nyelvhez, ugyanakkor a másik fele egyedül akar maradni és nézni az óceánt. Tulajdonképpen az Istenben gyönyörködik, s ahogy az Úr megpillantja önmagát a teremtményében, hajnalodik. S ez a novella titka.

BALIGA VIOLETTA LILLA

Kocsis István: A királynő aranyból van

Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút, 2016

„Az Élő Égi Igazság Isten önvédő megnyilvánulása. A legnagyobb Erő, a legszilárdabb Hatalom.” E megállapítás tükröződik Kocsis István legújabb dráma-gyűjteményének minden darabjában.

A kötet előszava a szerző visszaemlékezésével kezdődik. Egy szatmári éjszakán, a hetvenes években, amikor a romániai fasiszta kommunizmus éppen fénykorát éli, Ács Alajos színigazgató házában gyűltek egybe a házigazda mellett Kovács Ferenc, Kovács Ádám és Gyöngyösi Gábor színházi rendezők, Zsoldos Árpád, Nyiredi Piroska és Boér Ferenc színművészek, Paulovics László festőművész a díszlettervezők és Kocsis István a drámaírók képviseletében. Rajtuk kívül jelen volt a társaságban az elismert orvos, Lőrinczy Dengezics és Szatmárnémeti legbölcsebbnek tartott tanára, Csillag Antal, aki kiváló meglátásaival és hihetetlen színházszerepetével kitűnt minden színikritikus közül. Beszélgetésük során felmerült az Élő Égi Igazság Kocsis által olyannyira boncolgatott kérdése.

A beszélgetés elején Zsoldos Árpád a „Nincsen többé szeretett király” frázis eléneklésével adta meg a diskurzus alaphangját, de mivel mindenki tudta, hogy a magyar létre és a magyar színházra rontó diktátort, Ceaușescut igyekszik „megidézni” szavaival, ezért igyekeztek elhallgattatni, ám nem jártak sikerrel. Énekét követően az asztalra csapott, majd ezt kiáltotta: „A zsarnok meg akarja ölni a

színjátszást. Velünk akarja meggyilkoltatni!” Ezt követően hozzátette: „Semmi esélye a sátánfinak, mert a színházat megvédelmezi a katarzis.”

De vajon mi is ez a katarzis? Zsoldos szerint egy Színház Út, amely egyaránt vezethet a mennybe vagy a pokolba, attól függően, hogy az úton végighaladók hamis papok, avagy valódiak. Elmondása szerint színházi előadásai közben ő maga is látta az Ég Kapuját. Abban a pillanatban a tér és az idő fizikai valóságában megszűnt létezni. Minden addig elhangzott szó értelme megváltozott. A koldus és a király között többé nincs különbség. Elképzelhető, hogy a koldus a király. Ha az életet elveszítik is az emberek, az élmény által kapott katarzis a halhatatlanság itala. A színház a helyszíne az ezáltal megtörténő csodának, ami a nézők és a színészek lelkében is megteremtődik. A legnagyobb csoda pedig mindezek között az Igazság megpillantása. A színház a katarzis által megvilágosíthatja a nézőket. A megvilágosodott ember pedig – önmaga és a mulandóság felett is – győzedelmeskedik. A katarzis maga a tisztítóűz. Ács Alajos színigazgató véleménye szerint azonban a katarzis a mindenki által ismert *nem* szócska. Ezt az egyszerű megállapítást támasztja aztán alá Csillag Antal megnyilvánulása is, aki azt mondja, hogy a katarzis egyetlen nagy döntés csodatevő ereje által jön létre, mégpedig a sátán szolgájává

BALIGA VIOLETTA LILLA (1990) Budapest

válás megtagadásával és az Isten iránti feltétlen hűséggel.

A drámakönyv írója szerint a katarzis során az ember „a szédítő biztonság érzését” tapasztalja meg. A katarzis tehát az Ég Színház általi megtapasztalása. Nézete bővebb kifejtése során aztán nem azokról a színpadon látható drámai helyzetekről beszél, amelyek segítségével a néző valódi katarzist élhetne át, sokkal inkább azokról a valós drámai helyzetekről, amelyeket az erdélyi magyarság élhetett át azokban az időkben.

A drámai helyzetekben – véleménye szerint – megtapasztalható a szédítő biztonság érzése. Annak az Erőnek a felismerése, ami visszatartja az embereket az elkárhozástól. Ez az Erő értünk van jelen, és ezt a jelenlétet érzékelhetjük a súlyos drámai helyzetekben, amelyek azonban nemcsak a test, hanem a lélek megsemmisítésével is fenyegetnek. Ez a legerősebb és legnagyobb földi hatalom, azaz egy Égi Lény, amelyet ugyan nem tudunk megnevezni, de azt tudjuk, hogy soha senki sem volt jelenvalóbb és élőbb, mint ez az ismeretlen. Nevezhetjük őt Őrangyalunknak vagy Égi Énünknek. De lehet, hogy általa egy sokkal hatalmasabb égi személyiség siet a segítségünkre: az Élő Égi Igazság.

„A kötet történelmi drámáinak hősei (Hunyadi Mátyás, Stuart Mária, Bocskai István és a többiek) csak abban hasonlítanak egymásra, hogy nehéz drámai helyzetekben küldetéstudatuk egyre erősödik: hittel hiszi mindegyikük, hogy talán ő lesz az, aki helyretolja a kizökkent időt: aki megnyitja országa fölött – és talán az egész keresztény világ fölött – az Ég Kapuját. Nem csoda, hogy nem tudnak úgy uralkodni, mint koruk machiavellista uralkodói. Ha a Föld csodás káprázatai elfedték volna az ő látásuk elől is a valódi fényt: az Ég fényét, s az Eget képes lettek volna megtagadni, akkor úgy éltek volna ők is, mint a gátlástalan zsarnokok: jelentéktelen földi sikerekre cserélve fel az örökkévalóságot. De ők nem kötik meg minden idők legrosszabb üzletét: nem hajlandók Istenre emelt fegyverrel megölni saját lelküket. Vereségükben így diadalmaskodnak” – olvasható a mű hátsó borítóján.

Ebben a drámai helyzetben „könnyű” dönteni. A drámai helyzet nem is lehetne világosabb: a szereplőknek választaniuk kell a jelen idejű én és az időtlen Égi Én között. A helyzetből csupán azok kerülhetnek ki győztesen, akik átlátják, hogy az adott pillanatban milyen választás nagy drámai helyzetét élik át. Jelmondatuk: „Az életem nem választható

az Életem helyett, mint ahogy a perc nem választható a milliárd év helyett, a garas nem választható a tonna arany helyett. Ha számukra mindez minden másnál fontosabb, akkor valóban átélhetik a szédítő biztonság érzését, ami az Ég megtapasztalása.”

E drámai helyzetekben általában két szereplőt találunk. Egyikük a törvénytelen, tehát az agresszív hatalmat képviseli, aki közli a vele szembekerült szerencsétlennel – szánalommal, gyűlölettel vagy éppen közömbösen –, hogy be kell állnia a sátán hadseregébe; ha ezt nem teszi, akkor az sújt le rá: tönkreteszi az ő, de talán családjá életét is. Tehát közli a kiszolgáltatottal választási lehetőségeit: szolga lesz vagy áldozat. A kiszolgáltatott szereplő ezáltal megérti, hogy nincs választási lehetősége. Ezzel párhuzamosan felvetődik a kérdés: ha a kiszolgáltatott szerencsétlen tisztában van saját helyzetével, akkor az agresszív hatalmat képviselő szereplő számára vajon rögtön világossá válik, hogy nem győzedelmeskedhet áldozata felett? Ha ugyanis ez bekövetkezik, akkor teljesen megváltozhat az események alakulása.

Az erőviszonyok nem azonosak: míg a hatalom képviselője a megfélemlítés számtalan eszközét veheti be, fegyvere is van, addig a szemben ülő, legaljasabb életformára kiszemelt áldozat nincs védve még törvény által sem. Ha megérti, hogy nincs választási lehetősége, az mindent megváltoztathat, hiszen akkor számára már csak egyetlen mondat létezhet: Nem. Ez az egyetlen biztos pont, mert ez jelenti számára az Életet, az Örökkévalóságot, magát Isten, minden más jelentéktelen semmiség.

A „kiszolgáltatott” biztonságérzet, fölényérzet tölti el, ezáltal eljut a szédítő biztonság érzéséig. Ebben a drámai helyzetben még egy fontos kulcsmondat szerepel: „Nem voltam hajlandó Istenre emelt fegyverrel megölni saját lelkemet, és ezért boldog vagyok.”

Csillag Antal szerint a katarzisban érvénytelené válnak világunk törvényei. A tér megváltozik, nem létezik a gravitáció, és nem érvényesek az ismert fizikai törvényszerűségek sem. A katarzisban megnyílik az Ég kapuja, az idő megáll, a tér pedig, amelyet megszoktunk, nem létezik. De mit jelent az idő és a tér legyőzése? Létezik átjárás a valós és a szent idő és tér között? A szent tér vásznon is ábrázolható. Elmondható-e ugyanez a szent időről is?

A katarzisznak tehát láthatóan nincs szokványos meghatározása. Ez azt jelenti, hogy a színházban

olyan katarzisz születik meg, amelyről beszélgetni is tilos. A katarzisteremtő színész ezek alapján a szakrális király méltó helyettesítője abban a korban, amikor az csupán rejtőzködve létezhet. Ennek nem a magyarázatára van szükség, sokkal inkább varázslatra. A katarzisz által Kocsis szerint a színház az elvarázsolás ősi tudományát tanítja, amelyhez a társulat tagjainak kell kiválasztaniuk a megfelelő teret és

időt. Abban a térben és időben élni lehetetlen, amelyben a színház tagjai élnek, ezért a valódi művészet segítségével a színészek elvarázsolhatják a teret és az időt. Mi ennek legfőbb titka? Csak azok a dolgok valóságosak, amelyeknek van előképük. Ha a földi dolgoknak nincs előképe, akkor minden történés csupán rémálom, ál-állam, ál-határ, ál-színház, mindez pedig ál-időben megvalósulva.

VARGA MÁRIA

Tóth Sára: Táncol a por

Harmat, 2015

VARGA MÁRIA (1960) Balassagyarmat

Nietzsche provokatív címadása – *Korszerűtlen elmékedések* – jutott eszembe Tóth Sára kötetét lapozgatva. A német filozófus korának olyan, szerinte lényegi kérdéseit kívánta vizsgálni az említett könyvben, amelyeket kortársai figyelmen kívül hagytak. Korszerűtlen módon értekezik összegyűjtött esszéiben Tóth Sára is, amennyiben a kereszténység, a *Biblia* összefüggésrendszerében ír hitről, spiritualitásról, művészetéről. A spirituális élményekre éhezők ugyanis ma sokkal inkább tájékozódnak a keleti vallások, filozófiák, a mai ún. ezoterikus szerzők, divatos pszichológiai iskolák, mint a keresztény vallás irányában. A keresztény nézőpont és tematika Európában ma sokszor üresnek és elcsépeletnek hat, szűk és zárt réteg érdeklődését kelti föl. A szerző kifejezését kölcsönözve: *gettóba* szorult, illetve szorította magát.

Tóth Sára bibliai történeteket, irodalmi és filmes alkotásokat, saját életének válságos vagy éppen felemelő eseményeit tekinti át ebből a mármár elfeledett nézőpontból, tanulságokat keresve a mai ember számára.

A ma emberét a média, a látványcivilizáció születésétől kezdve szélsőséges énközpontúságra, önrendelkezésre, önmegvalósításra – azaz önzésre és elszigetelődésre – neveli. Nemigen tudna mit kezdeni például azzal a krisztusi felszólítással, hogy „Tagadd meg önmagad, vedd fel a kereszted, és kövess engem!”, „...a korszellem zsigerből elutasít minden olyan utat, amely küszködéssel, akárcsak morzsányi önmegtagadással jár. Inkább azt sugallja, hogy az ember meneküljön az olyan helyzetekből, amelyekben nélkülöznie kell vagy megsebződik” – mondja a szerző *Szex és szentség* című írásában.

A ma embere a „maga módján” vallásos: jó fogyasztóként különböző hitrendszerek elemeiből, in-

ternetes oldalakon keringő bölcsességekből válogat össze személyre szóló vallási csomagot, fabrikál magának tetsző (és magával egyként) Istent. A vallás lényege – irányt, formát, transzcendenciát adni az életnek, a személyiségnek – így tökéletesen elvész. Az ember benne marad önmagában, és önmagát imádja. „Nekem senki ne mondja meg, milyen Istent imádjak!” – hallani nemegyszer az öntudatos felkiáltást. Istent leginkább egyfajta segítőnek képzelik/képezzük el, aki – megfelelő ráhatással – kedvező hátszelet biztosít a saját célok megvalósításához. A New Age korában nincs szükség szenvedésre, erőfeszítésre, ne adj’ isten önfeláldozásra, sokkal inkább bizonyos hasznos praktikák el-sajátítására kell törekedni.

Az önimádat légkörében a korszellem szöges ellentétben áll a keresztény tanítással. A magát kereszténynek valló egyén ritkán mer kiállni nézetei mellett, ritkán vagy talán sohasem mer Istenről beszélni. Vagy nem elég bátor, vagy pedig nem tudja, hogyan lehetne ezt hitelesen és korszerű módon tenni. Az Európám évszázadok alatt végigsöprő eszmék relativizálták a keresztény hitet, megingatták az identitást, elbizonytalanították és gyámoltalanná tették a hívőket. Persze tegyük hozzá, hogy egyetlen korban sem volt könnyű hiteles keresztény életet élni.

Tóth Sára írásait olvasva arra is kereshetjük a szerzővel együtt a választ, hogyan lehet ma a kereszténységet mint esszenciális létformát hitelesen, korszerűen és szélsőségek nélkül megélni. Emellett siránkozás és másokra mutogatás nélkül. Igehirdetők gyakori szokása, mondja, hogy keményen megbélyegzik saját korukat, és nosztalgiával vágyódnak vissza a múltba, amikor még jobb idők jártak a keresztényekre. „Divat például a posztmo-

dernizmus, a posztmodern filozófia ostromozása, folyik a siránkozás a számítógép és az internet térhódítása, az írásos műveltség háttérbe szorulása, gyermekeink megrontása, az úgynevezett gender-ideológia stb. terjedése miatt.”

Tóth Sára nem sírja vissza azokat az időköt, amikor a kereszténység egyetlen és megkérdőjelezhetetlen világértelmezésként működött. *Isten felrázó működése: a posztmodern keresztény szemmel* című írásában a következőket olvassuk: „A nagy átfogó világértelmezések megkérdőjelezése, az etnikai sokféleség, az eszmék és spiritualitások áradata rémisztő bizonytalanságot eredményez. A lineáris, ésszerű gondolkodás háttérbe szorulása és a vizualitás előtérbe kerülése összefügg az emberi butaság, felületesség, manipulálhatóság elburjánzásával, a már-már napi tapasztalatként jelentkező újbarbársággal.

Mégis pont ez az orientációvesztés kínálja fel a kereszténységnek a megtisztulás és a megújulás lehetőségét. Egy olyan kereszténység lehetősége kínálkozik, amely önkritikus, alázatos, ismeretelméleti értelemben kevésbé magabiztos, közösségi.” Talán a jelenlegi orientációvesztést Isten felrázó működésésként kell értelmezni, amellyel kimozdíthat minket kényelmesen berendezett és belakott értelmiségi konstrukcióinkból, gettóinkból. A válság, a bizonytalanság fellázíthatja a bezárkózó, megmerevedett gondolkodási és viselkedési sémákat.

„Nem lehet kikerülni, még ha egyeseknek irrátálón hangzik is: a felnőtt keresztény, aki érzékenyen él saját korában, felvállalja a kétely feszültségét. A megingathatatlan dogmák betonbiztos elemeiből semmi más nem épül, csakis Bábel-torony. Az igazságait harsogva hirdető, kételymentes valláosság nem más, mint bálványimádás: saját dog-

maépületelem, Istenismeretem istenítése” – írja a *Bizonytalanság kora – a kereszténység felnőtté válása* című esszéjében.

A bevezetőben említett Nietzsche szerint az emberi teljesség kibontakozását leginkább a kereszténység akadályozza. A német filozófus nyomdokain (is) járó New Age-szellemiség szerint saját isteni erőnk megtalálása révén válhatunk teljesebb emberré. A keresztény felfogás ezt a fejlődési folyamatot az isteni kegyelemmel való együttműködés útján vallja lehetségesnek, és alapvetőnek tartja a *Bibliát* mint külső fogódzót.

Akik e második úton járnak, vagy éppen utat keresnek, sok segítséget és élményt találnak majd Tóth Sára könyvében. Olyan útravalót, amely a tudatosan megélt kereszténységről ad hírt imponáló teológiai, irodalmi, művelődéstörténeti tudással felvértezve, ugyanakkor az emberi, a személyes gyötördéseket, kételyeket, illúzióvesztéseket is felmutatva. Nagyon emlékeztet a *Jób identitásvesztése* című írás, amelyben bemutatja, hogy az erőteljes isteni „érzékenyítés” során hogyan mállik le a bibliai hősről az evilági elemekből felépült identitása, s a világi lenullázódással párhuzamosan hogyan lát egyre tisztábban a lelki szemeivel, míg végül, minden maszk és kapaszkodó híján szemtől szemben látja meg az Istent.

A szenvedés, a kétely mellett mindvégig ott van az életben az öröm, a bizonyosság is, vallja a szerző T. S. Eliot *Négy kvartett* című versét idézve. „Van, amikor csak a port látjuk. A port, a halált, a mozdulatlanságot, a halott anyagnak való kiszolgáltatottságot. Melyik a valóság? Ez, vagy Isten élete, túlradó öröme, az öröm táncai? Amikor »váratlanul egy napsugárban« meglátjuk, hogy »táncol a por«.”

CSEKE PÉTER

Botházi Mária: Átmenetek

A harmadik Korunk rendszerváltó tíz éve

Korunk – Komp-Press – Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015

A most kilencvenéves Korunk történetéből egyetlen évtizedet mutat be Botházi Mária, a harmadik folyam első – „rendszerváltó” – tíz évét. Szentes Zágón címlapja grafikailag érzékletesen és pontosan jeleníti meg ezt a folyamatot, amikor Baász Imre 1991-es embléma-kísérletét az egész átme-

neti évtizedre vonatkoztatja. A Baász tervezte címlap fekete-sárga színvilága egyrészt visszautal a hetvenes évekre – amikor Gáll Ernő főszerkesztősége alatt a folyóirat rátalált sajátos (másra át nem hárítható) feladataira –, másrészt a grafikai rendezőelvként „működő”, kiemelt betűjellel utal

Deák Ferenc letisztult, lényegkiemelő emblémájára, a hátát egymásnak támasztó két K-betűre, amelyik a számítógépes tördeléssel egy időben (1992) kezdte betölteni a Korunk szellemi műhelyében az időt és a teret. Fogódzókat és távlatokat keresve egy átmeneti korszak bizonytalanságai közepette. (Lásd: Kántor Lajos: *K mint Korunk – k mint kötés*, Korunk, 1992/1, 3–4.)

Korunk-élményeinek sugallatára, azok ösztönzésére kezdte el vizsgálódásait Botházi Mária; úgy 2010 táján, amikor még senki sem gondolt a 2016-os évfordulóra. Minthogy egyetemi tanulmányai idején olvasói szenvedélye tudományos érdeklődéssé alakult, alaposan végiggondolt kutatási elképzeléssel látott munkához. Az első két folyam szakirodalmának áttekintése után ugyanis hamar rájött arra, hogy a harmadik megközelítését és értékelését a nyilvánosság szerkezetének átalakulása függvényében kell megkísérelnie – újabb módszerek bevonásával és főként a kontextuselemzések felhasználásával.

2013-ban sikeresen megvédett doktori értekezéséből végül is arányos felépítésű, több értékszempontot célszerűen érvényesítő, árnyalt kidolgozottságú részmonográfia kerekedett ki, amelynek nagy érdeme, hogy hitelesen szól a folyóirat szerkesztőségének a századvég nyilvánossági erőterében kialakított lapépítési koncepciójáról, másrészt arról az eredményes szerepvállalásról, amelyet e jelentős szellemi műhely Erdélyben és a Kárpát-medencében betölt.

Ha egy kicsit utánaszámolunk, kiderül: a szerző 107 520 folyóirat-oldalnyi szövegtöredékkel választott ki 15 360-at elemzése tárgyául. Diakrónikus szemlélete lehetővé tette, hogy az 1940 előtti és a 2000 utáni lapeseményeket is „képbe hozza”. Interdiszciplináris és kultúratudományi felkészültsége pedig azt, hogy a tüzetesen vizsgált 417 tanulmány, esszé, publicisztika, interjú, riport, körkép, körkérdés, szépirodalom, recenzió kapcsán gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési stb. folyamatokba ágyazottan fogalmazza meg kérdésvetéseit egy szakszerűen összeállított vizsgálati kódlap felhasználásával. A politológia, szociológia, szociolingvisztika, kommunikációelmélet, diskurzuselemzés, irodalom- és mentalitástörténet mind segítségére van abban, hogy a megváltozott körülmények között helyét kereső értelmiségi elit szellemi törekvéseit bemutathassa, a szerkesztők és a szerzők a folyóirat arculatának alakításában vállalt szerepét kidomborítsa, s végső soron a tudományos és művelődési értékvilág szerves egységében láttassa a Korunk „korérezékelését”.

A diktatúrát 31 magyar lap élte túl Romániában, kétharmaduk 1989 végén címet változtatott. A Korunk nem kényszerült erre. Hogy miért, az mindenekelőtt a harmadik folyamat eliindító Kántor Lajos számvetéséből tudható (*Történelmi tévedések. [Távlatok?]*, 1990/1, 3–8.). A távlatok reális beméréséhez azonban azt is részletekbe menően tisztázni kellett, hogy mikor és miként osztozott maga a Korunk is a történelmi tévedésekben. Az 1991/3-as baloldaliság-szám megjelenése után még inkább nyilvánvalóvá vált, hogy sötét foltjaitól eltekintve a folyóirat olyan – messzire világló, messziről látszó – véderőt épített ki első és második folyamában, amelynek szellemi védjegyet érdemes volt vállalni 1990 után is. Különösképpen a lapépítés Dienes László nevével fémjelzett modelljét. Az alapító-főszerkesztő ugyanis nyitott világnézetű, sokoldalú, tárgyilagosan szemlélő folyóiratként indította el a lapot, amelyik egyaránt elítélte mind a fasizmus, mind a bolsevizmus lábára kapását.

Nehéz helyzetben találta magát Botházi Mária, amikor a széles pászmájú Korunk-kutatások folytatása mellett döntött. Már a baloldaliság-számból és az azt követő vitából kiderült, hogy a második folyam alatt megszületett „korunkológia” eredményeit a kommunizmus bukása után újra kell értékelni. De nem úgy, ahogy például a Gaál Gáborról, a Korunk főszerkesztőjéről disszertáló Tóth Sándor tette apológiájában (*Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete*, Balassi, Budapest, 1997). Sajnálattunkra, az 1956 utáni évtizedekre visszatekintő Balogh Edgár posztumusz munkájában (*Számadásaim [1956–1993]*, Komp-Press – Korunk Baráti Társaság, 1999) sem tudta árnyaltabban kibontani azt a képet, amit a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 1994-ben megjelent III. kötetének Korunk-szócikében felvázolt.

Az újraértékelés első fázisában az ideológiai-kritikai megközelítés látszott a legsürgősebbnek. Ez jellemezte Gáll Ernő, Kántor Lajos, Nagy György, Pomogáts Béla és mások munkáit. A továbblépés érdekében azonban a korábbi leíró és a funkciójukat betöltő ideológiai-kritikai eljárásokat fel kellett váltania a kvantitatív tartalomelemzés és a diskurzuselemzés módszerének. Erre vállalkozott Botházi Mária, aki eljárása során két kontextust tartott meghatározónak: a rendszerváltás politikatörténeti sajátosságait és az erdélyi magyar nyilvánosság szerkezetének átalakulását. Mind az első, mind a második folyam történelmileg lezárult korszakokban keletkezett, de változó történelmi viszonyrendszerben. Arculatának alakításában

tehát minden periódusban a változó szerkesztőségi koncepciók játszottak meghatározó szerepet. Amiből az következik, hogy a szintézisteremtések során nem lehet egyik-másik szakaszt apologetikusan kiemelni, másokat árnyékban hagyni. Ahogy az első folyamban, úgy a másodikban is több lap-történeti szakasz különböztethető meg, amelyek-től vagy teljesen elhatárolódtak a harmadik folyam szerkesztői (például az 1985 és 1990 közötti évektől), vagy amelyek irányában affinitásukat jelezték (a Gáll Ernő nevéhez fűződő súlypontos szerkesztéshez, illetve az 1926-os Dienes-mo-dellhez). Némi leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk: a lap 1990 előtti 46 évfolyamából 36 bizonyult nagyjából vállalhatóknak.

Nemrég az egyik budapesti konferencia alkalmával Szegedy-Maszák Mihály irodalomtörténész, akadémikus azt a kérdést tette fel nekem: minek köszönhető, hogy a Korunknak „baloldali híre” ellenére ma is szellemi és szakmai presztízse van? Azt gondolom, hogy a Botházi-kötetben ott rejlik erre is a válasz. A szerző ugyanis kimutatja: igaz ugyan, hogy a harmadik folyam szerkesztői igyekeztek megszabadulni a Korunk történetét beárnyékoló ideológiai ballaszttól, de egyzersmind a szellemi folytonosságot is hangsúlyossá tették. Mindez kitetszik a törekvéseiket erősítő előző lap-történeti periódusok eredményeinek számon tartásából. Botházi Mária kutatásai arra hívják fel a figyelmet, hogy a jelen és a jövő kihívásai, a lap-történeti múlt egyes kiemelkedőbb szakaszainak időnkénti augmentálásai más-más értékszerkezetet eredményeztek a harmadik folyam lapszámaiban. Vagyis: a múltból felvillanó analóg helyzetek és a Kárpát-medence kisebbségi létviszonyainak kihívásai által generált kérdésfelvetések változatlanul a termékeny együttgondolkodás megkerülhetetlen szellemi műhelyévé avatják a Korunkat.

A folyóirat mai színvonalát azonban nem elegendő csupán korábbi legjobb teljesítményeivel mérni. Szellemi jelenlétét a 20. és 21. századi folyóirat-kultúrában is jelezni kell(ene). E tekintetben még nehezebb dolga volt Botházi Máriának, mint a diakronikus metszet elkészítésekor. Főként azért, mert a kevés számú lap-történeti konferenciázástól eltekintve hosszú idő óta stagnál az intéz-

ményi keretben végzett magyar sajtókutatás. Másrészt azért is, mert a szerző olyan kutatási pályán indult el, amelynek eredményeire nemcsak a sajtó-, hanem az eszme- és az irodalomtörténet is igényt tarthat. Ez akkor fog igazán kiderülni, amikor a Korunkkal egy időben szerkesztett Kárpát-medencei magyar lap-társak hasonló intenzitású elemzése is elkészül.

A szerző abban a reményben vágott neki kutatásainak, hogy olyan összefüggéseket tárhat fel, amelyek ismeretében mai erdélyi valóságunk „egy kicsit élesebb megvilágítást kaphat”. Ezért a következő „közéleti témákat” tette tartalomelemzés tárgyává: 1) sajtó, média; 2) az egyház, egyházi élet; 3) a kisebbségek kérdése; 4) az együttélés; 5) az erdélyi magyar egyetem; 6) erdélyi magyarságtudat. A kvantitatív elemzés e témakörök esetében az egyes írásokat tekinti alapegységnek, és azok műfaji besorolására, a szerzők „hovatartozására” (romániai magyar, magyarországi magyar, máshol élő kisebbségi magyar, kivándorolt magyar, román, egyéb idegen nyelvű), valamint az „anyag típusára” (leíró, vitázó-vitaindító, pár-

beszédés, más) terjed ki. Bakk Miklós politológus szerint – aki 2013 májusában a disszertáció opponenseként fogalmazta meg véleményét – a szerkesztői koncepciók alakulásának kvantitatív jellemzéséhez ezek elegendőnek bizonyultak. Hozzáfűzte azt is: a további két változó – a „téma megragadása” (lehetséges besorolási értékek: romániai fókusz, erdélyi fókusz, kitekintés a nagyvilágra, más) és a „témakezelés idősíkjá” (lehetséges besorolási értékek: múlt, jelen, jövő, kevert, semleges) – a finomabb diskurzuselemzés meg-
alapozását segítette.

A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* szócikkei pár év óta lehívhatók a Magyar Elektronikus Könyvtárból. A könnyebb hozzáférés mellett ennek az a nagy előnye, hogy a Kriterion szerkesztősége folyamatosan feltöltheti az indokolt kiegészítéseket. A Korunk esetében ez még nem történt meg. Pedig ha valakire, hát Botházi Máriára rá lehetne bízni, hogy egy tágabb értékrend érvényesítésével árnyalja a folyóirat címszavában írottakat. Átfogó könyvszete önmagában is garancia erre. Az *Átmenetek* szerzője 118 címre hivatkozik: ebből 58 kötet terjedelmű kiadvány, 40 tanulmány, 20 elekt-

ronikus forrásban elérhető írás. Ha Balogh Edgár szócikke mindössze három 1990 utáni bibliográfiai adatot tartalmaz, Botházi Mária főként az 1995 és 2012 közti számbavételt tekinti visszamenőleg is irányadónak. Az ő bibliográfiájában felsorakoztatott köteteknek és tanulmányoknak csaknem a fele – a 118-ból 55 – egyben a Korunknak is a szerzője (egykori és mai főszerkesztők, belső és külső munkatársak, Kárpát-medencei, európai, amerikai szerzők).

Mit bizonyít ez?

Véleményem szerint az együttgondolkodást. Erdélyi, romániai és külhoni román, Kárpát-medencei, európai, amerikai helyzetfelmérőkkel és világszerte értelmezőkkel.

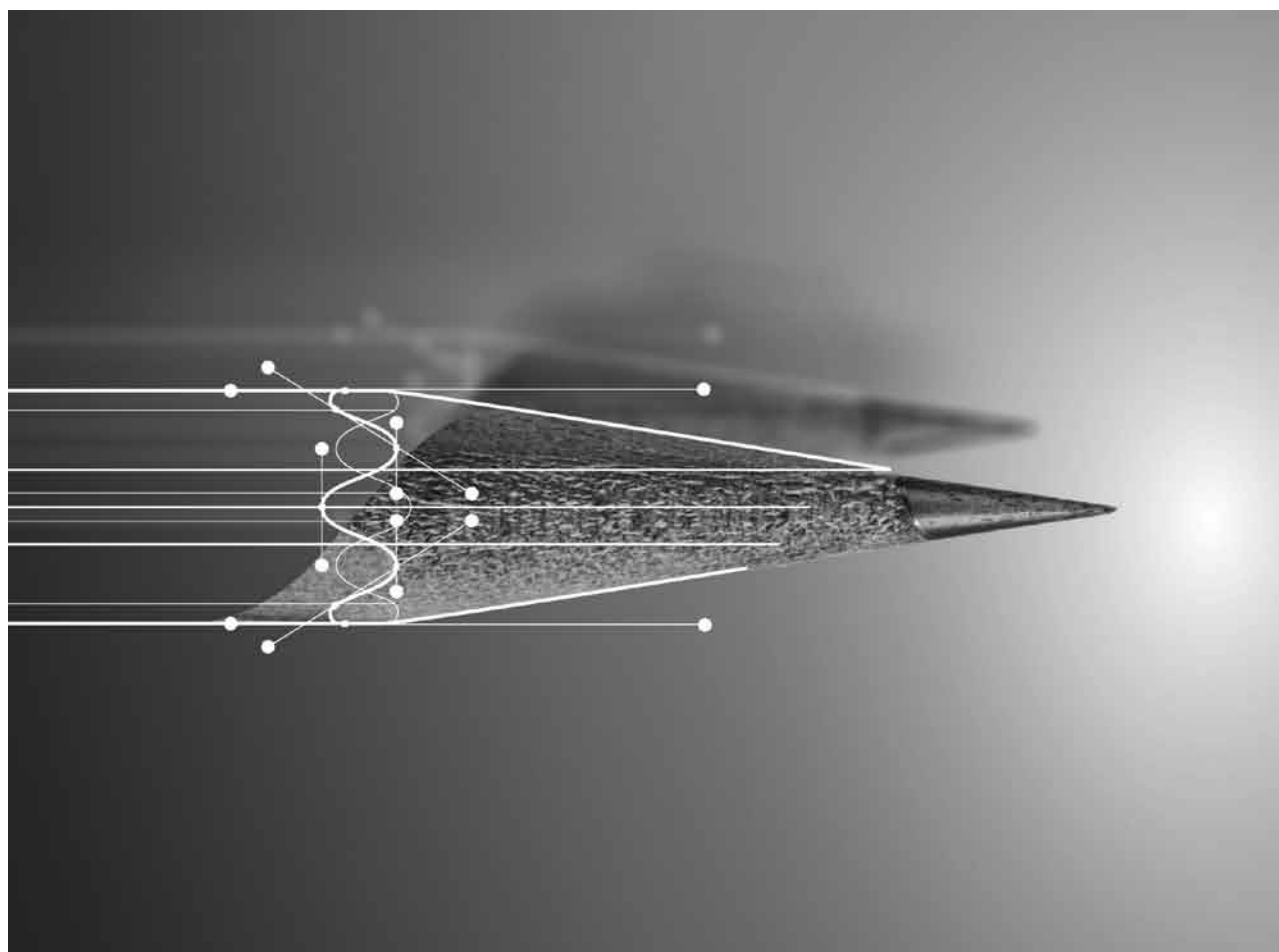
Személy szerint annak örülnék a leginkább, ha a hasonló lapvállalkozások mai és holnapi szerkesztői és értelmezői hasznát vehetnék Botházi Mária fáradozásainak.

Munkája ugyanis modellérvényűnek tekinthető.

Ü N N E P I K Ö N Y V H É T

**KERESSE A RÁCIÓ KIADÓ
ÚJ KÖTETEIT!**

The image displays three book covers from Ráció Kiadó. The first cover, 'A szöveg testén túl' by Kelemen Erzsébet, features a white cube with a black ribbon. The second cover, 'Kulturális Hídfőállások' by Ujváry Gábor, features a black cover with a group photo. The third cover, 'Mire való a művészet?' by Gulyás Gábor, features a black and white photo of a house.

KÖRÜLÖTTÜNK

NEMZETI SZALON 2017

IPARMŰVÉSZET ÉS TERVEZŐMŰVÉSZET

MŰCSARNOK, ÁPRILIS 22. - AUGUSZTUS 13.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

 MŰCSARNOK
kunsthalle | budapest

